

НАШ ЗЯМЛЯК АСВЕТНІК КАПІЕЎСКИ ІЛЬЯ ФЁДАРАВІЧ

УА «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі»
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь
Міхайлоўскі Я.Б.

Кіраўнік – Гулюк М.А., к.э.н., дацэнт

Разглядаецца біяграфія І.Ф.Капіеўскага – прадаўжальніка справы Ф.Скарыны.

Бесперапынныя войны, якія вяла Рэч Паспалітая ў XVI-XVIII ст., прывялі да эканамічнага крызісу дзяржавы, а таксама да велізарных дэмаграфічных страт. У Беларусі ў межах прыкладна яе сучаснай тэрыторыі за час руска-польскай вайны колькасць насельніцтва зменшылася больш чым напалову [1]. Каб неяк выжыць, людзі нярэдка пакідалі свае мясціны нават пасля заканчэння ваенных дзеянняў ды кіраваліся ў іншы край. На гэты ліхі час і прыйшлося дзяцінства І.Ф.Капіеўскага.

Пісьменнік, выдавец, асветнік, энцыклапедыст Ілья Фёдаравіч Капіеўскі (Капіевіч) нарадзіўся ў 1651 годзе на Беларусі (найбольш верагодна на Брэстчыне ці Случчыне). У час вайны Рэчы Паспалітай з Расіяй маёнтак бацькі Капіеўскага (шляхціца пратэстанцкага веравызнання) быў выратаваны ад спусташэння дзякуючы заступніцтву (невядома, з якой нагоды) цара Аляксея Міхайлавіча. Аднак у 1660 годзе васьмігадовы Капіеўскі быў сілком звезены ў Расію баярынам з Ноўгарада. Неўзабаве Капіеўскі збег ад баярына, жыў і вучыўся ў школе ў Маскве, карыстаючыся заступніцтвам цара Аляксея Міхайлавіча. У 1666 годзе Капіеўскі разам з мсціслаўскім ваяводам Мікалаем Цеханавецкім вярнуўся на Беларусь. Вучыўся ў Слуцкай кальвінісцкай школе, якая ў той час была цэнтрам культуры, што мела вырашальнае значэнне для фарміравання і эвалюцыі поглядаў маладога Капіеўскага. Верагодна, тут ён атрымаў добрыя веды і вывучыў замежныя мовы. Яшчэ ў час навучання ў школе Капіеўскі праявіў сябе як здольны вучань і заняў у 1674 пасаду лектара (настаўніка малодшых класаў).

Дакладна невядома, як Капіеўскі трапіў у Галандыю. Магчыма, па канфесійных матывах – з'явіліся пастановы, якія абмяжоўвалі правы праваслаўных: у 1673 г. – пазбаўленне права ўваходзіць у шляхецкі стан, у 1676 г. – забарона хыхарам праваслаўнага веравызнання выязджаць за мяжу. Да таго ж і маёнтак бацькі па абвінавачванні ў ерасі і здрадзе быў канфіскаваны польскім каралем Янам Казімірам і перададзены іезуітам.

У Амстэрдаме Капіеўскі займаўся выдавецкімі справамі. Захаваліся яго лісты да Лейбніца, які прапаноўваў Капіеўскаму супрацоўнічаць у справе выдання кніг [2]. У 1697 годзе ў час прыбыцця ў Галандыю расійскага пасольства Капіеўскі быў кандыдатам-пастарам пры Амстэрдамскім саборы. Пазнаёміўшыся з царом Пятром I, стаў прыхільнікам яго рэформ. Як знаўца многіх моў быў настаўнікам Пятра I і іншых удзельнікаў пасольства. Па даручэнню рускага цара Капіеўскі навучаў знатных юнакоў з Расіі замежным мовам, граматыцы і навігацыі. Сярод яго вучняў былі князь А.І.Шчарбатаў, С.А.Салтыкоў і інш. З гэтага часу Капіеўскі ўсё сваё жыццё прысвяціў асветніцкай справе на карысць усходнеславянскіх народаў. Ён складаў планы выдання падручнікаў, якія, відаць, абмяркоўваў з Пятром I, а потым выдаваў іх у друкарні Тэсінга.

У 1700 годзе Капіеўскі, не паладзіўшы з Тэсінгам, завеў уласную друкарню, дзе нярэдка сам працаваў на друкарскім станку, бо яго работнікі не ведалі рускай мовы. Справы ішлі дрэнна: у Галандыі рускія кнігі не прадаваліся, а пасылаць іх у Маскву было нельга, бо прывелегію на гандаль у Расіі кнігамі, надрукаванымі за мяжой, меў Тэсінг. Нягледзячы на тое, што Капіеўскі выконвае ўмову прывелеі – расхвальвае ў сваіх творах Пятра Вялікага і Расію (хуценька друкуе верш на ўзяцце Азова) – у 1703 годзе ён вымушан пакінуць Амстэрдам. У пакінутай ім друкарні рускія шрыфты выкарыстоўваліся да 1735 года. У 1703-1706 ён жыў у Данцыгу (цяпер Гданьск, Польша) і зноў спрабаваў адкрыць уласную друкарню ў Капенгагене. У 1706 годзе недалёка ад Данцыгу ў друкарні Гольца Капіеўскі выдаў "Рукаводенне в грамматыку во славянороссийскую".

У 1699-1706 Капіеўскі падрыхтаваў, пераклаў і выдаў каля 20 кніг асветніцкага характару па гуманітарных, прыродазнаўчых, тэхнічных і вайсковых галінах ведаў. Найбольш вядомыя з іх: "Введеніе краткое во всякую историю..." (1699), "Краткое и полезное руководство во арифметику" (1699), "Уготовление и толкование ясное и зело изрядное, краснообразного поверстанія кругов небесных" (1699), "Краткое собрание Льва Миротворца", "Номенклятор (лексикон) на русском, латинском и немецком языке", "Грамматика латинская" (усе 1700), "Морского плаванія книга" (1701), "Святцы, или Календарь" (1702) і інш.

У 1707 годзе Капіеўскі, прыняўшы прысягу на вернасць Расіі, прыехаў у Маскву з жаданнем працягнуць асветніцкую справу і супрацоўніцтва з друкарняй Гольца. Але задума не ўдалася – ён быў абрабаваны па дарозе. У 1708 годзе Капіеўскі разам з расійскімі вайскамі прыбыў у Варшаву. Нейкі час жыў у беднасці і нястачы. У выніку прашэння да Пятра I быў адпраўлены ў Маскву, дзе стаў перакладчыкам Пасольскага прыказа. Пасля 1708 года дакладныя звесткі пра яго адсутнічаюць. Існуе пункт гледжання, згодна з якім Капіеўскі быў запрошаны Пятром I для распрацоўкі новага шрыфту. Дакументы, якія пацвярджаюць гэты факт, не знойдзены. Мабыць, Капіеўскі не ўдзельнічаў у працы над фінальнымі эскізамі шрыфтоў, аднак відавочна, што пятроўскія шрыфты створаны на аснове спрошчаных славянскіх, распрацаваных Капіеўскім для друку. Памер Капіеўскі ў Маскве 23 верасня 1714 года.

Капіеўскі – вучоны з шырокім кругаглядам, адзін з першых (калі не першы) распрацаваў для ўсходніх славян навуковую тэрміналогію па многіх галінах ведаў, склаў першую зорную карту на рускай мове. Падрыхтаваныя і выдадзеныя ім падручнікі асабліва былі карысныя для юнацтва, якое прысвяціла сябе навучы, тэхніцы, марходству ці вайскавай справе. Значны час гэтымі падручнікамі карысталіся ў расійскіх школах.

Уплыў Капіеўскага на беларускую культуру мала вядомы, але ў яго лексіконе выразна адчуваюцца беларускія моўныя ўздзеянні [3]. На аснове літар Капіеўскага створаны шрыфты, якімі друкуюцца сучасныя газеты, часопісы, кнігі.

Спіс літаратуры:

1. Гісторыя Беларусі: Падручнік: У 2 ч. Ч.1. Ад старажытных часоў – па люты 1917 г. // Пад рэд. Я.К.Новіка, Г.С.Марцуля. – Мн.: Выш. школа, 2006. – 416 с.
3. Кузнецова И. Е. Об источнике «Номенклатора на русском, латинском и немецком языке» Ильи Копиевского // Материалы чтений, посвященных памяти профессора Иосифа Моисеевича Тронского. СПб., 2009.